anumite formule licențioase extrase din documente (p. 220), acum autorul atinge un punct culminant din perspectiva licenței poetice: „Ne cerem scuze dacă la sfârșitul acestui material, cu un caracter mai mult tehnic, de reconstituire, decât teoretic, ne-am repetat, dar nu regretăm, deoarece un vechi proverb spune că trebuie să batem șaua pentru a pricepe iapa, mai ales dacă aceasta este îndărătnică, are sau se face că are urechea șută și nu aude ceea ce trebuie să audă" (p. 240). Și mai departe, crescendo: „De fapt aici este vorba nu de necesitatea de a bate șaua, ci de obligația de a bate șeile pentru a pricepe iepele, adică de a lămuri cele două componente, academică și universitară, în materie de istoriografie modernă, că este necesar să se adâncească studiul genezei dualismului, să definească luptele politice paşoptiste nemaghiare și negermane ca fiind în primul rând prin caracteristicile lor esențiale și fundamentale nu Revoluții, ci Războaie Naționale. […] În concluzie, istoriografia noastră este pe calea cea bună, dar mai trebuie să facă doi pași înainte, și anume să denumească mai precis și mai clar fenomenele și conflictele din primăvara lui 1848 ca Războaie Naționale și regimul instaurat atunci ca dualism, dărâmat în toamnă ca urmare a rezistenței celor asupriți, a contradicțiilor survenite între stăpâni și să explice legăturile clare între dualismul habsburgic nobiliar, stăpânirea dual istorică ce a limitat absolutismul monarhic, dualismul din 1848 și cel din 1867, care-i așterne și pregătește din interior Austro-Ungariei începutul sfârșitului" (p. 241).

Personal, îi dau dreptate autorului în ceea ce privește utilizarea termenului de „Război Național", pentru denominarea mai potrivită și înlocuirea etichetei mai improprii, folosită până acum, de „război civil în Transilvania" (octombrie 1848 – august 1849). Nu pot fi de acord și nici nu văd utilitatea demersului de a se renunța la termenul de revoluție, atunci când vine vorba de naționalități neaustriece și nemaghiare. Trimit la un studiu în care am detaliat pe larg concepția privitoare la cele *Trei națiuni, trei revoluții în Transilvania la 1848* (publicat în volumul *Călător prin istorie. Omagiu profesorului Liviu Maior la împlinirea vârstei de 70 de ani*, Academia Română, Cluj-Napoca, 2010, p. 215-232), unde am expus cele trei stadii ale revoluției, definite de *Enciclopedia Blackwell* a gândirii politice (1994), respectiv: colapsul statului, competiția dintre pretendenți pentru autoritatea centrală și stabilirea noilor instituții. Nu numai aceste stadii se regăsesc în revoluțiile naționale paşoptiste din Ardeal, ci și următoarele faze: 1. faza asociaționistă; 2. faza marilor adunări naționale; 3. faza programatică; 4. faza petiționară; 5. faza electorală; 6. faza înarmării naționale; 7. faza războiului civil. Cu alte cuvinte, războiul național reprezintă ultima fază a revoluției naționale, deși dublu ca durată (11 luni), este drept, față de celelalte faze revoluționare din Transilvania (6 luni).

De asemenea, nu agreez nici ideea unui „dualism" înaintea dualismului (la 1848 și la 1867), având corespondentul german de „Ausgleich" (cu sensul de: echivalare, nivelare, egalizare), pentru simplul motiv că, deși proclamate și pregătite de nişte comisii legislative speciale, nici uniunea Transilvaniei cu Ungaria, nici independența de stat a Ungariei nu au intrat în vigoare, la 1848 sau 1849, nefiind aplicată nici măcar o singură stipulație ori lege care să ateste că Cisleithania și Transleithania au devenit egale-n rang. Așadar, fără a acorda fenomenului o însemnătate mai mare decât merită, putem admite că în anii paşoptişti a avut loc o primă tentativă dualistă eşuată tocmai grație revoluțiilor și războaielor naționale ale românilor și slavilor din Monarhia habsburgică.

Neîndoielnic, contribuția semnată de Dumitru Suciu este stimulativă pentru dezbateri istoriografice ulterioare asupra unor concepte primordiale, de maximă importanță, cu care operează istoricii. Autorul ne reamintește că aceste concepte nu constituie un dat pentru totdeauna, că ele pot fi și trebuie repuse în discuție, în spiritul onestității și al veritații istoriei.

Ela Cosma

Gelu NEAMȚU, *„Religia română" în Transilvania 1848-1918,* Cluj-Napoca, Edit. Argonaut, 2010, 222 p.

Cei tentați să creadă că această carte ar fi un instrument, fățiș ori ascuns, de propagandă ultranaționalistă vor fi dezamăgiți. Nici vorbă, nici pe departe!

Titlul cărții – unul dintre conceptele genial actualizate (după documente de epocă) și puse în mișcare de decanul studiilor asupra mișcării paşoptiste a românilor din Transilvania, Gelu Neamțu – se

referă, de fapt, la acea „religie" supraconfesională românească, ce i-a unit pe ortodocşi şi greco-catolici în lupta lor națională comună, în perioada cuprinsă între revoluția de la 1848 şi înfăptuirea Unirii cu Țara la 1918. Este chiar îndemnul oferit de August Treboniu Laurian, într-o scrisoare adresată din Bucureşti lui George Barițiu (8 aprilie 1848): „Românii să-şi aibă religia lor română, fără desbinare în uniți şi neuniți" (p. 104)[3].

Dedicat, de greco-catolicul Gelu Neamțu, ÎPS Ioan Selejan, arhipăstor al Episcopiei ortodoxe a Covasnei şi Harghitei, „ostaş credincios al românismului pe aceste meleaguri", volumul „înmănunchează în spirit ecumenic" 16 studii solide din punct de vedere ştiințific. Spre deosebire de polemicile confesionale intraromâneşti, care întristează şi cel mai adesea depun mare stăruință pentru o cauză cel puțin nevrednică, dacă nu dăunătoare, cartea istoricului clujean subliniază cu certitudine colaborarea bisericii ortodoxe cu cea greco-catolică din Transilvania (1848-1918/1923). Cu toate că unitatea religioasă a românilor ardeleni va rămâne o aspirație, ea va fi transfigurată în unitatea națională.

De ce era şi este necesară această carte? În *Argument*, autorul se confesează: „Acest paradox istoric al realizării Unirii celei mari, dar al menținerii dezbinării confesionale m-a motivat zeci de ani în cariera mea şi am încercat să-mi explic fenomenul […] pentru a înțelege dacă pragul despărțirii ar fi putut fi trecut sau nu. Acasă am fost educat să respect ambele confesiuni care erau reprezentate în familia mea, aşa încât problema unirii religioase m-a motivat şi mai mult" (p. 11).

Din această motivație profundă decurge aplecarea istoricului asupra unei figuri uriaşe a istoriei moderne a românilor, Andrei Şaguna, a cărui statură impresionantă, acoperită de colbul uitării timp de un veac şi jumătate, este dezgropată şi venerată ca erou al neamului şi credinței abia în zilele noastre.[4] Două dintre studiile volumului de față se referă la Andrei Şaguna, într-unul conturându-se imaginea episcopului de la 1848 în postura de „rege" neîncoronat al românilor, iar celălalt demistificând episodul din 1847, legat de arestarea Ecaterinei Varga.

Alte două studii dezvăluie persecuții şi abuzuri îndreptate împotriva unor preoți ortodocşi din Transilvania în vara lui 1848, dar şi „martiriul bisericii greco-catolice" în timpul revoluției paşoptiste. Cercetătorul subliniază, în repetate rânduri, ideea, logică de altfel, că prin agresarea şi exterminarea preoțimii române, indiferent de confesiune, se urmărea cea mai simplă metodă de decapitare a mişcării revoluționare a românilor ardeleni. Autorul ilustrează politica de prigonire făcând apel la numeroase date şi anexe documentare.

Dacă tatăl lui Alexandru Papiu Ilarian, preotul Ion Bucur Pop din Budiul de Câmpie, se bucură de atenția istoricului, care conturează portretul biografic al acestui erou şi martir, în contrapartidă, este subliniată şi morala negativă oferită de conduita a doi preoți din Blaj, delatori la 1848: Constantin Alutan şi Grigore Elekeş.

Date statistice şi aspecte inedite reflectă atât *Drama preoțimii române din Transilvania*, cât şi situația dezastruoasă a şcolilor blăjene în anii 1849-1852, pentru ca studiul ce dă încărcătura teoretică a

---

[3] Dacă s-ar întreba cineva cum s-ar fi putut înfăptui concret „religia română", iată ce scria pe 3 aprilie 1848 acelaşi, *nota bene*, greco-catolic A.T. Laurian: „Să se adune românii, să se unească între sine. Lege română, fără deosebire de uniți sau neuniți. Cereți arhiepiscop românesc în Transilvania. *Stricați unirea cu catolicii* (s.m.). Ocupați episcopiile din Bănat cu români. Doi episcopi în Bănat, unul la Arad, unul la Oradea, unul la Cernăuți, doi în Transilvania, va să zică opt. Aceştia pot să aibă un Arhiepiscop român. Cereți sobor universal românesc" (p. 104). Iar la 1850, Alexandru Sterca Şuluțiu a militat pentru unirea religioasă prin atragerea ortodocşilor la biserica greco-catolică, cf. Gelu Neamțu, *„Religia română" în Transilvania,* p. 149.

[4] Preocupările lui Gelu Neamțu legate de personalitatea mitropolitului l-au condus încă cu mulți ani în urmă la intuiția şi inițiativa, pe care le mărturiseşte în carte: „Ca epilog al acestor preocupări, la Simpozionul *Andrei Şaguna şi Revoluția de la 1848*, din 4 iulie 1998 de la Sfântu Gheorghe, am avut prilejul şi eu, un credincios greco-catolic, să-mi pun primul semnătura (alături de distinşi deputați, senatori şi oameni de ştiință) pe Apelul către Prea Fericitul Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, cu rugămintea ca Sfântul Sinod să hotărască sanctificarea Mitropolitului Andrei Şaguna, canonizare inițiată de Fundația Andrei Şaguna în 1993" (p. 13). Andrei Şaguna, mitropolit al Ardealului între 1864 si 1873, va fi canonizat pe data de 29 octombrie 2011 în Catedrala Mitropolitană Ortodoxă din Sibiu. Ziua sa de pomenire va fi 30 noiembrie.

volumului să trateze despre *Unitatea religioasă, numită în epocă religia română – aspirație majoră a românilor din Transilvania în timpul revoluției de la 1848*.

Alexandru Sterca Şuluțiu este prezent în carte, mai întâi printr-un document din 3 noiembrie 1849 cu privire la apărarea limbii române, iar mai apoi prin implicarea sa ca mitropolit unit în lupta pentru drepturi naționale româneşti în anul de bun augur 1861. Cercetătorul descoperă „un caz rarissim de autocenzură", atunci când, la cererea lui Emanoil Gojdu, mitropolitul aşterne pe hârtie gravaminele românilor ardeleni.

Spre finele secolului al XIX-lea se plasează mai multe acțiuni ce demonstrează cooperarea bisericilor române surori: comemorarea împreună în 1885 a centenarului execuției eroilor răscoalei de la 1784-1785 (într-o vreme când o slujbă de pomenire sau un simplu parastas însemnau încălcarea interdicției exprese a autorităților şi atrăgeau „cea mai gré răspundere", p. 165); sprijinul financiar acordat de ortodocşii din Iaşi, în frunte cu profesorul Ioan Paul, gimnaziului greco-catolic din Blaj la 1893; în fine, conferința (ecumenică am spune azi) de la Cluj din 1897, când ortodocşii au susținut autonomia bisericii greco-catolice. Toate aceste evenimente şi acțiuni sunt detaliate în studii aparte.

De o factură deosebită sunt ultimele două studii din acest volum. Unul dintre acestea reface *Începuturile bisericii greco-catolice în Statele Unite ale Americii, susținute de emigranții români ortodocşi*. Este evidențiată contribuția lui Epaminonda Lucaciu, fiul lui Vasile Lucaciu, ca prim preot greco-catolic în America, în anii 1905-1909. De altfel, Gelu Neamțu continuă, prin acest articol, demersul său mai vechi dedicat primului val de emigranți români peste Ocean – demers concretizat, de pildă, în volumul *Ciobani români în Montana. Romanian Shepherds in Montana*, ediție bilingvă, Edit. „Dragoş Vodă", Cluj-Napoca, 2003. Studiul final al cărții de față vorbeşte despre *Eforturile lui Onisifor Ghibu pentru Unirea confesională (1918-1923)*, istoricul înfățişându-ne un text, intitulat *Ultima etapă a unirii românilor: Unirea religioasă*, aparținând celui ce avea să devină primul profesor "epurat" şi pensionat forțat din Universitatea clujeană, al cărei principal ctitor fusese la 1919. Este salutară restituția istoricului Gelu Neamțu, în condițiile în care Onisifor Ghibu a dobândit recunoaştere UNESCO, nu şi reabilitarea integrală şi omagierea sa cum se cuvine în cadrul culturii române.

Cartea semnată de Gelu Neamțu îndeamnă la reflecție din mai multe motive. Pe de o parte, ea promovează neuitarea şi cultivarea memoriei înaintaşilor străluciți ai neamului. Pe de altă parte, în lumea contemporană plină de tensiuni şi lipsită de valori, cartea conturează un filon nu religios, ci etic, moral şi deplin ştiințific, un ghid bun de navigare în vremuri tulburi. În fine, ea susține o atitudine istoriografică de apreciere, respect şi recunoştință față de moştenirea spirituală a propriului nostru popor, fără a aduce prin aceasta atingere celor de altă limbă şi simțire. Povestea curge frumos, este scrisă cu suflet şi se citeşte pe nerăsuflate.

Ela Cosma

Svetlana SUVEICĂ, *Basarabia în primul deceniu interbelic (1918-1928). Modernizare prin reforme,* Chişinău, Edit. Portos, 2010, 360 p.

Integrarea Basarabiei în statul național unitar român după Primul Război Mondial a fost punctul de plecare al unor ample transformări politice şi social-economice, care au schimbat din temelii întreaga viață internă a provinciei, în comparație cu epoca dominației țariste, un regim reacționar retrograd care a avut drept unic scop conservarea unor structuri sociale şi politice anacronice, desnaționalizarea populației şi chiar a aristocrației autohtone. Modernizarea prin reforme, acesta este elementul esențial care străbate întreaga viață obştească a provinciei. Datorită acestor reforme, locuitorii Basarabiei au devenit cetățeni conştienți şi liberi să-şi exprime şi să-şi apere convingerile politice, liberi să-şi cultive loturile de pământ primite în folosință după reforma agrară, liberi să participe la rezolvarea treburilor obşteşti, liberi să pornească o mică afacere, dacă aveau spiritul întreprinzător necesar.

Asemenea schimbări de amploare au stârnit, desigur, interesul a numeroşi istorici, nu numai din Republica Moldova şi România, dar şi din alte țări ale Europei, pentru care societatea basarabeană este o pată interesantă de culoare în peisajul continental. Dezbaterile continuă şi în momentul actual, iar demersul ştiințific